

BİYOGRAFİ ÇALIŞMALARI İÇİN ÖNEMLİ BİR KAYNAK“EMEKLİ SANDIĞI ARŞİVİ”

Dr. Mehmet ÇOG

Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi

Abstract: In this study, it is discuss that archiv of office retirement by value Biography studies relation to Ottoman State in 19nt century end age. The matter in documents, acquainted about officials civil and army whose works 1914-1927 at Ottoman State a public sector. Especially, vhen about anybody is'nt find nothing it get basic information as birtday, deathday, family, duty and birthplace. This search discussed that how is benefit from archiv of office retirement and dispoyed concret dödüments.

Keywords: Biography, Ottoman State, Archive, 19th century.

Tarih araştırmalarında arşiv belgelerinin önemi herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bilhassa çeşitli devlet kurumlarına ait arşiv vesikaları gerek kurumlar tarihi gerekse herhangi bir konunun incelenmesinde resmî görüşü ortaya koymasý bakımýndan önemlidir. Emekli Sandığı Arřiv Vesikaları da bu bakýmdan bilhassa hal tercümesi çalışmalarý¹ ve kurumlar tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada yakın tarihimizin önemli kaynaklarından olan Emekli Sandığı Arřivinden bahsedeceğiz. Söz konusu arşivde ne tür bilgiler bulunduğu, bilhassa biyografi çalışmalarındaki önemi ve bunlara nasıl ulaşılacağı hakkında genel bir bilgi vermeye çalışacağız.

Biyografi çalışmalarý tarih ilminin her devirde ilgi gören önemli sahalardan biri olmuştur. İlk çağlardan günümüze gerek Batý gerek Dođu'da bütün toplumlarda değişik isimler altında biyografi yazarlığı süregelmiştir. Türkler'de ise Orhon Yazıtýlarından itibaren tarih yazıcılığının bu türü kültür hayatımızda yerini almıştır. İslam dünyasında da biyografi yazarlığı köklü bir geleneğe sahiptir. Türklerin İslamiyet'e girmesi ile İslam Tarih yazıcılığının bir kolu olan Biyografi yazıcılığı Osmanlı'da da etkisini göstermiştir. Osmanlı tarih yazıcılığı içinde bu türe dair çok sayıda örnek vermek mümkün ise de Tařköprülüzâde² ve Kâtip Çelebi'nin³ eserleri en karakteristik olanlarıdır⁴.

¹ Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde (Meşâhir-i Meçhuleden Birkaç Zat)*, İstanbul 2001, s. 6.

² Taşköprüzâde, *eř-Şakâiku'l-Numâniye fi Ulemâi Devleti'l-Osmâniyye*, neşr. Ahmet Suphi Fırat, İstanbul 1985

Osmanlı Devletinin son döneminde de aynı gelenek devam ederek çeşitli meslek ve memuriyetlere ait çok sayıda biyografi türü eserler verilmiştir. Mehmet Süreyya Bey, Bursalı Mehmet Tahir, Mahmut Kemal İnal, Ali Çankaya'nın eserleri Osmanlı'nın son yıllarında yaşamış bir kimsenin hayatını araştırmak için başvurulacak en önemli kaynaklardandır⁵. Biyografi çalışmaları için başvuru kaynakları tabii ki bunlarla sınırlı olmayıp bunlara ilaveten daha çok sayıda değişik türden eser bulunmaktadır⁶.

Sicill-i Ahvâl defterleri de aynı konuda araştırmacıların başvuracakları resmî vesikalara dayanan ilk başvuru kaynaklarından biridir. 1879–1908 tarihleri arasında görev yapan memurların terfi, tayin ve özel bilgilerini ihtiva eden bu defterler ancak 1908 tarihine kadar geldiği için sonraki yıllara ait bilgilere başka kaynaklardan ulaşmak gerekmektedir⁷. Sicill-i Ahval defterlerinin yanı sıra yine Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Tekâüd defterleri benzer amaçla kullanılabilir önemli bir diğer başvuru kaynağıdır. Adı geçen defterlerde 1880–1914 tarihleri arasında emekli olmuş sadece mülkiye memurlarına ait bilgiler bulunmaktadır⁸. İşte bu nokta da Emekli Sandığı Sicil dosyalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü 1914 yılından itibaren kayda geçirilen defterler aradaki boşluğu doldurması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından ülkemizdeki çeşitli kurumlara ait vesikalar ya asılları ya da fotokopileri alınarak araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. Ancak Emekli sandığına ait arşiv vesikaları sadece bu kurumda olup faydalanmak isteyenler buraya başvurmak zorundadır. Müdürlük; şehit, gazi, dul yetim maaşları gibi konularda vatandaşa hizmete vermek amacı ile kullandığı için bu vesikaları şimdilik elinde tutmaktadır⁹.

³ Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-Vusûl ila Tabakâti'l-Fuhûl*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, no:1887.

⁴ Biyografi edebiyatının tarihçilik içindeki genel konumu için bkz. H. Gibb, "Tarih", *IA*, XI, 777–799.

⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmâni veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye I-IV*, İstanbul 1308; Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-IV*, İstanbul 1342; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Devir Türk Şairleri I-IV*, İstanbul 1941, Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968.

⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz: Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul 1998, s. 159.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2000, s. 240.

⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. s. 200.

⁹ Emekli Sandığı Arşivine ait bu dosyalar Genel Müdürlüğün Anakara-Balgat semtindeki binasında bulunmaktadır.

Söz konusu sicil dosyaları içinde 1914–1927 yılları arasında askerî ya da sivil devlet kademesinde görev yapmış kimselerin bilgileri yer almaktadır. Hemen hemen her şahsa ait özel bir dosya olup bunların içinde memurun en son görev yeri, aldığı maaş, bazılarında daha önce nerelerde görev yaptığı, terfileri, doğum ve ölüm yeri ve aile yakınlarına ait bilgiler içermektedir. Ancak her sicil dosyasının muhtevası aynı olmayıp bazılarında detaylı bilgiler olmasına rağmen, bazılarında çok kısa bilgiler bulunmaktadır. Yine de her şahsın en azından son görev yeri, ölüm tarihi, eşi ve çocukları hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu dosyalar, hakkında hiçbir bilgi bulunamayan bir şahsın hayat hikâyesini araştırmakta mühim anahtar görevi görecektir.

Bilgi edinmek istediğimiz herhangi bir şahsın sicil dosyalarına kolayca ulaşmak için araştırmacıların ilk başvuracağı yer ise, bütün görevlilere ait dosya numaralarının bulunduğu fihrist defterleridir. Araştırmacının işini oldukça kolaylaştıran bu defterler iki kısma ayrılıp, gayet kullanışlı hazırlanmıştır. Bunlardan birincisi Mülkiye defterleri olup sivil memurlara ait dosya numaraları bulunmaktadır. Defterde en alt kademedен bürokrata kadar değişik kurumlarda çalışan çok sayıda görevlinin ismini bulmak mümkündür. Altı büyük cilt’den oluşan bu defterde şahısların ismi rasgele değil, harf sırasına ve kurumlara göre düzenlenmiştir. Herhangi bir şahsı aramak isteyen kimse eğer çalıştığı kurumu biliyorsa bu defterden şahsın isminin karşısındaki dosya numarasını alıp, sicil deposundan bu numarayla gerekli sicil dosyasına kolayca ulaşabilmektedir. Mülkiye defterlerinde aşağıdaki kurumlarda görev yapmış kimselerin isimleri yer almaktadır:

Sadâret	Tapu
Dahîfiye	Emniyet
Hariciye	Ziraat Bankası
Mâliye	Şehremaneti
Adliye	Hazine-i Hassa
Ticaret ve İktisat	Divan-ı Muhasebat
Nâfia	Meclis-i Mebusân
Meşihât	Posta
Evkaf	Düyun-u Umumiye
Şurâyı Devlet	Rüsûmât

Yukarıda olduğu gibi benzer bilgilerin yer aldığı diğer bir defter geneli rütbeli askerlere ait dosya numaralarının bulunduğu fihrist defteridir. Adı geçen bu defterlerde aynı yoldan kullanılıp gerekli bilgilere sicil dosyalarından kolayca ulaşılabilir. Rütbeli askerlere ait bu defterlerden başka henüz tasnif edilmemiş, Balkan Harbine katılmış şehit ve gazilerin isimleri bulunan iki ciltlik bir defter daha bulunmaktadır. Rütbeli askerlere ait fihrist defterinde de şu rütbelerdeki kişilerin isim listeleri bulunmaktadır:

Mirlivâ (Paşa)	Yüzbaşı
Miralay (Albay)	Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen)
Kaymakam (Yarbay)	Mülâzım-ı Sâni (Teğmen)
Binbaşı	Erler

Kolağası

Kâtipler

Adı geçen sicil dosyalarına ait iki müşahhas örnek vererek belgelerde ne tür bilgilere ulaşılabileceğini daha bariz ortaya koymak istiyoruz. Örneğin mülkiye dosyalarında mevcut maliye nezaretince kayd edilen formlarda şahsa ait şu bilgilere yer verilmiştir:

Maliye nezareti mahsusât-ı zâtiye müdürü mülkiye ve ilmiye şubesinden maaş tahsis olunacak eytâm ve ârâmın hüviyetlerini mübîn ilm-ü haberdir.

*Sual: Müteveffânın isim ve şöcreti, memuriyet, târih-i vefatı ile mahal-
lece mukayyed bulunan tezkere-i osmâniyesine nazaran tevellüd tarihi.*

*Cevap: Cebel-i Bereket mutasarrıfından Sâlih Sâib Paşa 23 Eylöl
1313 tarihinde vefat itmiştir.*

Sual: Öz olarak kız ve erkek kaç yetim ve yetimesi vardır.

Cevap: Yoktur.

Sual: Kerimesi vefat tarihinde hayatta mıdır ve bilahare nikah akdi icra edilmiş midir. Zevceleri vefat itmiş ise ismi ve memuriyetleri nedir.

Cevap: Seniha Hanım isminde bir kerîmesi olup el-yevm mahallemizde mukayyed zatlardan olduğu.

Sual: Zevceleri kaç neferdir ve isimleri nedir ve zevcinin vefatına kadar nikahlısımudur. Akidleri hangi tarihte icra olunmuştur ve üzerine başka maaş tahsis olunmuş mudur.

Cevap: Latife hanımdan başka zevcesi olmayup mezbure dahi üç yüz bir senesinde nikah-ı akd iyleyüp sonradan hiç kimse ile nikah akd iylememiştir. Diğer cihetten mahsus maaşı yoktur. Ceddi ve validesi berhayattır. E'l-yevm Adana kasabası Yüregir'de oturmaktadır.

Askerî görevlilere ait diğer bir dosyada ise şu bilgiler bulunmaktadır. Burada verilen bilgiler üç ayrı belgeden alınıp hepsi bir arada verilmiştir.

Berrî ve bahrî bilcümle erkân ve ümerâ zâbitân ve etibbâ ve memurîn ve ketebe-i aklâm-ı askeriyye vesâir mensubîn-i cunûdiyeden mütekâid iken vefat idenlerin ailelerine tahsis olunan maâşâta mahsus hesab müzekkeresidir:

İsmi: Ahmet Hamdi Ağa

Tevellüd: 1259

Pederinin İsmi: Emin

Rütbesi: Kolağası

Kolordusu: Atik 5

Alayı: 27

Taburu: 1

Emeklilik Tarihi: 1334

Ne Şekilde Öldüğü: Eceli ile

Livası: İzmir

Kasabası: Ödemiş

Mahallesi: Meşrûtiyet (no.319)

Zevcesi ve Kerîmesi: Öz mahdumu Mehmet Şevket Efendi öz kerîmesi İsmet Hanımdır. Her ikisi de Ödemiş'te oturmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz mülkî ve askerî memurlara ait defter ve dosyaların yanı sıra aynı binada içeriği henüz bilinmeyen başka kayıtlarda bulunmaktadır. Bunlarında ilmi değerinin olup olmadığı öncelikle tespit edilmesi gerekmektedir. Emekli Sandığına ait bu belgeler daha ne kadar süre bu kurumun bünyesinde muhafaza edilecek bilemiyoruz. Gidip görenler de farkına varacaktır ki, söz konusu belgelerin korunması hiç iyi görünmemektedir. En azından çok önemli olanlarının tespit edilip ya fotokopilerinin çekilmesi ya da arşiv uzmanlarınca özel metodlarla korumaya alınması gerekmektedir. Aslında en uygun olanı Başbakanlık Arşivine aktarılmasıdır. Burada şunu üzülerek belirtelim ki bu kıymetli belgelerin hâlihazırdaki yeri kalorifer kazanının bulunduğu bodrum katıdır. Gerekli önlemlerin alınması ve milli servetimiz sayılan bu belgelerin daha güvenli ortamda korunmasını ve araştırmacıların hizmetine sunulmasını ümit ediyoruz.